

Славко Стаменић

СТВАРНОСНА ПРОЗА НОВЕ СТВАРНОСТИ

Владимир Арсенијевић: *Аиђела*, Стубови културе, Београд 1997.

„Желели смо нешто више натурализма“, каже, у једном тренутку, приповедач романа *Аиђела* Владимира Арсенијевића. Претежно такви мотиви се „извлаче“ из очевидно чамотних живота ликова романа у контексту београдског сплина током 1992. године, живота трагично условљених истински натуралистичким сликама рата које у свест јунака мутно допиру посредством медија, а које они више поимају као виртуелни свет светлуцавих екрана него каузални низ којем припадају и њихове судбине. Тај свет непосредно може закуцати у свет ликова само преко куцања позивара у рат, пред којим се бежи или у „црту цоинта“ или „преко гране“. Обележје времена у којем живе ликови Арсенијевићеве прозе и писац сам су индивидуалне сеобе (занимљива значењска раван у контексту српске књижевности) или у свој виртуелни свет лепка, цоинта или хорса, или у иностранство, те је тај миметички моменат заправо својеврсни неореалистички *сгедо* прве две књиге тетралогije *Cloaca maxima*.

Роман *Аиђела* Владимира Арсенијевића је у јавности ишчекиван као мало које дело у савременој српској књижевности због чињенице да је првенац овог писца, роман *У иошјалубљу*, овенчан престижном НИН-овом наградом. Коментари награђивања и прикази романа, сходно нашој паланачкој ћуди, добили су смисао својеврсне анкете „за и против Арсенијевића“, али оно што је сада једино потребно је анализа самог текста ова два романа, са свешћу да се заокружен и целовит увид може стећи тек по објављивању читаве тетралогije. Чини се

да се после друге књиге може рећи како писац сигурно, самоуверено и стилски кохерентно прелази две етапе отварајући причу ка новим догађајима (да ли и ка новим и продубљенијим значењима?), тако да се сада она храбра назнака са првенца, да је то први део четворокњижја, чита са мање сумње да ће књижевна вредност осталих томова бити у равни награђеног. А да то није мало, подсећамо на пример врсног писца Драгослава Михаиловића и његовог романа *Чизмаши*.

Пре нешто продубљеније анализе појединости романа *Анђела*, рецимо сумарно да је то проза у правом дослуху са временом (и тематско-мотивски и духовно), проза којој не недостаје ни драматуршке вештине али ни непатвореног сентимента, прича коју одликује добра опсервација односа ликова кроз речите микросцене. Оно што бисмо у овом крокију навели као мањкавости је вишак простора дат „незнаковитим“ моментима у животима појединих ликова, понеки банални мотив или стереотишни израз у иначе врло рафинираном казивању (и књижевним језиком и сленгом), а што контраст чини наглашенијим. Пажљиво редакторско око би врло лако Арсенијевићев текст лишило ових мањкавости, а то би требало учинити већ за ново издање друге књиге, а неизоставно за наредне две.

Анђела је, првенствено, роман о породичном животу Анђеле и приповедача и, из те „везе“ (реч љубав чини се прејаком за снижени тонус осећајности ових ликова), попикле Хелене; а затим и о животима родитеља главних ликова, те пријатеља Јована, Вање и Леле (ако и *пријатељство* схватимо онако како смо припоменули за *љубав*). Јован употпуњује хронику одбеглих којом се завршава роман *У иошталубљу*, а завршница *Анђеле* наговештава да ће главним јунацима туристичко путовање у Грчку непланирано бити знатно дуже, што ће их, на неки начин, придружити хронички сеобара. Пример преумљења и тип псеудоинтелектуалца, који се од подржаваоца Председника трансформише у његовог противника, јесте Марија Павловић, Јованова мајка. Подсетимо да су у претходној књизи животе изгубили Лазар, Анђелин брат, у рату, и Дејан, приповедачев пријатељ, самоубиством после рањавања, те тиме заокружујемо „галерију ликова“ прве половине тетралогичке ироничног поднасловa *Сајунска ојсра*.

Сштагом „апсолутно тонуће“ приповедач је на једном месту у првом роману окарактерисао своје психичко стање, и чини се да је то својеврсно утрнуће блиско свим ликовима генерацијски блиским приповедачу. Ако је јунаку романа *Дневник о Чарнојевићу* „апсолутно тонуће“ последица непосредног учешћа у рату, ликовима *Cloace taxi-te* то је последица медијског свеприсутства рата, те оскудице, незнања и бесмисла узрокованих ратом. Али оно што Арсенијевићев роман непаметљиво нуди као спознају је једна нарочита врста витализма којим се претрајава и кад се чини да се смисао живота неповратно прометнуо у живи бесмисао: када приповедач губи посао, Анђела дилује дрогу да би преживела и чак Хелени приуштила летовање; када Анђела пада у кому после „две дебеле црте“ хероина из света мртвих очајнички је враћа супруг; свађе и разлази се претапају у ћутања, трпљење и помирење; бол за Лазаром јесте постојан, али сношљивији је

уз Хеленин глас, итд. Типичан пример стоицизма (свест о беди надвладана самоиронијом) видљив је у судбини Вање и његове Леле. Оставши без стана селе се, како кажу, „на Олимп“, у кућерак на периферији за који приповедач вели: „Налазио сам се испред вероватно најжалоснијег од свих тужних кућерака унаоколо.“ Свестан прозачности живота и немоћи да се он промени или да се некуда оде, Вања духовито говори да се и он, заправо, „добро организовао“ пред евентуално бомбардовање – отишао је у беду периферије на коју Амери не би трошили бомбе. „Вратићеш се с теном међу рушевине“, каже, ту, „на Олимпу“ свом другу који одлази (бежи?) у Грчку, а суморна горчина провејава из нереченог. Више је оваквих сцена које одишу ненаглашеном емотивношћу, успешно карактеришући ликове и њихове сложене односе, а првенствено, чини нам се, онај особени витализам. Тако и Лела, својој другарици у Хамбургу у чијем стану с Вањом живи, пошто схвата да се мора селити, говори: „Стварно је штета што је све тако испало с Јенсом“, а то је само једна од мноштва безначајних веза у којима њена пријатељица пати, бесомучно о свему обавештавајући Лелу. Рекли бисмо да су ови призори или сведеног или сировог вокабулара, иза којег стоји снажна осећајност, врло блиски мотивима сличне провенијенције у роману *Кад су цвећале њивке* Драгослава Михаиловића.

Приповедачко умеће Арсенијевић исказује и на вештом подизању драмске тензије када неочекиване речи или мотиви усложњавају фабулу и снажно продубљују семантичку раван текста. Тако, на пример, када је Дејанова судбина читаоцу већ позната, а као мотив напуштена, у новогодишњем разговору нових и још површних познатика Вање и Леле, она се сећа Вањиног друга из њихових првих виђења и пита: „А твој пријатељ, где он слави Нову годину?“ чиме се већ спознатој судбини продубљује трагизам. Тог јутра мамурни Вања, пред одлазак, Лели каже: „Ви“, што изнова узбуркава сав онај сложени проблем њеног знатно већег броја година, проблем који је, чинило се, мирно почивао у обостраној помирености, а приповедач га је вешто реактуелизовао. Сличним поступком предочена је сцена када Анђела, односећи Хелену, напушта супруга после шамара и свађе којој је присуствовала и приповедачева мајка, у поглављу које почиње реченицом „Анђела ме је напустила одмах по повратку из К.“, када Анђелина одлучност сугерише коначност. Приповедач остаје сам и кроз полусан чује активирани бејбиаларм, скаче до Хелене, али схвата да је напуштен. Тада долази мајка, нема патетичне подршке и плачевне забринутости, само „Анђелиним гласом“ напомиње да је Анђела у праву и да им треба одмор, те је донела своју уштеђевину. Ови моменти минуциозног и технички вештог приповедања недвосмислено потврђују да је Арсенијевић изграђен и добар писац. Он други роман не пише само као хронолошки, линеарни след догађаја, већ истовремено продубљује релације назначене у првом роману (приповедач – Анђела, приповедач – Вања, Анђела – Вања, односи у фамилији, итд.), ретроспективно изнова осветљава догађаје или васкрсава досад непоменуто (сопствено детињство), а нарочито смислено место у структури романа има ток посвећен приповедачевим родитељима. Да је то осмишљен припове-

дачки гест види се по томе што у оба романа постоје посебни сегменти посвећени њима, а смисао налазимо у допуни карактеризације приповедача и у занимљивом паралелизму бракава који су (да ли одувек и свима?) трајање између безнађа и спаса.

Али, сходно напомени у првом делу овог приказа, наведимо и примере који представљају књижевно-занатску мањкавост *Аиђеле*. Чини се да је понегде превелик простор дат деловима живота појединих ликова за које смо рекли да су „незнаковити“ (један део о Лели, део о Јовану) и та блага непропорционалност је видљива у иначе добро структурисаном роману. Део о Председнику (завршница романа) својом директношћу одудара од рафиниране контекстуализације стварносног, која је битан чинилац естетске вредности Арсенијевићевог мистичког приповедања. Осим тога, и поједини мотиви, иако ретки, снижавају естетски доживљај текста својом немотивисаношћу или прозаичношћу: сцена виђења гумених руку детета у породицишту, констатација „Прамајке“ да је топлота пола здравља коју говори с ауторитетом „добре виле“, или тртица у тањиру, или само у крокију дата слика лоших момака с асфалта кроз „таксативно“ набрајање њихових карактеристика како би се употпунила слика града. Повремено се може наићи и на баналну језичку слику или синтагму: „мајка је шокантно цвркулала“, „у јасно издефинисаним праменовима“ или „сопствено високо мишљење о себи“. Као што рекосмо, штета је што се није прибегло редакторским интервенцијама које би текст лишиле ових мањкавости.

Веровтно ће и овај роман, и будући, као и „феномен Арсенијевић“ изазвати различите коментаре, али оно што се чини несумњивим је да само провинцијална малициозност, генерацијска, поетичка или идеолошка искључивост неће да виде да је Арсенијевић приповедач племенитог кова. Верујемо да ће уочавање понеког недостатка помоћи да и те повремене језичко-стилске рогобатности ишчиле, а, уосталом, понешто од тога може се срести и код прозаиста потврђених вредности. Роман *Аиђела* Владимира Арсенијевића је, дакле, смислен, проширен и продубљен наставак романа *У њојћалубљу*, што наговештава да ће и следеће две књиге вредносно бити у равни прве половине тетралогije *Cloaca maxima*.